

Izlaganje sa znanstvenog skupa (Conference paper)
94(497.6)”13”
347.62(497.6)”13”
929 Doroteja, bosanska kraljica

AMER DARDAGAN

O bugarskim princezama na bosanskom dvoru sa posebnim osvrtom na kraljicu Doroteju

Apstrakt: U radu se opisuju ženidbene veze bosanskih vladara Stjepana II i Tvrtka I za bugarske nevjeste što su ujedno pouzdani pokazatelji živih veza između bosanskog i bugarskog dvora. Dalje, utvrđuju se razlozi i motivi sklopljenih brakova, diplomatska aktivnost koja je do njih dovela, te se pokušava odgonetnuti što više o identitetu bugarskih princeza sa posebnim osvrtom na životni put Doroteje Vidinske od statusa bugarske princeze preko nezavidnog položaja zatvorenice i taoca na ugarskom dvoru, pa sve do ponovnog uzdizanja do statusa prve bosanske kraljice (1374-1390).

Ključne riječi: Stjepan II, Mihajlo Šišman, Grgur Stjepanić, nepoznata bugarska princeza, Ludovik I, Tvrtko I, Doroteja, Elizabeta Kotromanić, Trnovo, Vidin, Trstivnica, ženidbene veze.

Abstract: This paper describes the marital relationships of Bosnian rulers Stjepan II and Tvrtko I with Bulgarian brides which are at the same time reliable indicators of the existing links between the Bosnian and Bulgarian court. Next, we determine the reasons and motives of marriages and the diplomatic activity that has led to them. We attempt to figure out more about the identity of Bulgarian Princesses with a special emphasis on the life of Doroteja of Vidin started from her status of a Bulgarian Princess to her position as the prisoner and hostage on the Hungarian court and finally to the re-elevation of her noble status when she assumed the position of the first Bosnian Queen (1374-1390).

Key words: Stjepan II, Mihajlo Šišman, Grgur Stjepanić, unknown Bulgarian Princess, Ludovic I, Tvrtko I, Doroteja, Elizabeth Kotromanić, Trnovo, Vidin, Trstivnica, marital relationships.

Iako se do sada pojavilo nekoliko studija i monografija, koje obrađuju odnose između Bosne i njenih susjeda, takvi su odnosi sa zemljama u daljem okruženju, usljed nedostatka relevantnih izvora, prezentirani u našoj historiografiji sa svega nekoliko

pojedinačnih radova. U ovu kategoriju zasigurno da ne ubrajamo bosansko-ugarske ili bosansko-mletačke odnose čiji se kontakti mogu pratiti putem brojnog diplomatskog materijala, za razliku od onih srednjovjekovnih zemalja za koje postoje snažne indicije da su također održavale veze sa Bosnom, ali za koje nažalost nemamo čvrste podloge u historijskim izvorima prvog reda. U takve srednjovjekovne zemlje svakako ubrajamo i Bugarsku, pa tako do danas nije sačuvana niti jedna povelja, akt ili prepiska između bosanskog i bugarskog dvora. To je najvjerovatnije i najvažniji razlog zašto odnosi Bosne i Bugarske nisu do sada obrađivani kako u našoj, tako niti u bugarskoj historiografiji. Naime, interesovanje za ovu temu svodilo se uglavnom na parcijalne i usputne opaske istraživača o poznatim historijskim činjenicama i fragmentima odnosa koji naslućuju dublje političke, ekonomske, vjerske i kulturne veze. U tom smislu, tumačenje i definisanje odnosa dvije srednjovjekovne države, posebice od druge polovine 14. stoljeća kada su najveći bosanski vladari stupili u ženidbene veze sa bugarskim princezama, izazovan je, ali opet, i vrlo zahtjevan zadatak.

Ženidba bosanskih vladara Stjepana II i Tvrtka I za bugarske nevjeste prvi su pouzdani pokazatelji živih veza između bosanskog i bugarskog dvora iza kojih se krije dublja politička pozadina vjerovatno nastala kao rezultat ranije ustaljenih odnosa. Ipak, do prve polovine 14. stoljeća ne može se govoriti o bosansko-bugarskim odnosima u pravom smislu te sintagme. Tek ženidbom bosanskog bana Stjepana II (1322-1353) s bugarskom princezom u ljeto 1329. godine možemo govoriti o direktnim vezama između bosanskog i bugarskog dvora. Izvor koji nam sugeriše da je do vjenčanja zaista došlo predstavlja povelja bosanskog bana Stjepana II velikom knezu Grguru Stjepaniću 1329/1330. godine, koja pripada grupi povelja bana Stjepana II iz arhiva u Körmendu, koje je početkom prošlog stoljeća u dva navrata objavio Lajos Thallóczy.¹ Informacije o poslanstvu Grgura Stjepanića i sklopljenom braku između bosanskog bana i bugarske nevjeste upotpunjavaju i podaci iz Dubrovačkog arhiva.²

Za nešto kasniji period druge polovine 14. stoljeća značajne su informacije koje pronalazimo u hronikama, čiji su autori u svoja djela ugrađivali kasnije nestali izvorni materijal i izgubljene spise drugih autora, što ih i danas čini referentnim. Među njih ubrajamo Mavra Orbinija († 1614)³ i bugarskog grofa Julijana Pejačevića (1833-1906),⁴ tvorca porodične hronike Pejačevića u vidu genaološkog istraživanja

¹ Ljudevit Thallóczy, "Istraživanja o postanku bosanske banovine sa naročitim obzirom na povelje kermendskog arhiva", *Glasnik Zemaljskog muzeja*, br. 18, Sarajevo, 1906; Isti, *Studien zur Geschichte Bosniens und Serbiens im Mittelalter*, München und Leipzig, 1914.

² *Monumenta Ragusina*, Libri reformationum, JAZU, Monumenta spectantia historiam Sclavorum meridionalium, vol. XIII, sv. II, Zagrabiae, 1882).

³ Мавро Орбин, *Краљевство Словена*, СКЗ, Београд, 1968.

⁴ Julijan Graf Pejacsevich, *Forschungen über die Familie der Freiherren und Grafen Pejacsevich und die stammverwandten Freiherrn von Parchevich, Czerkicz, Knezevich und Thoma-Gionovich* (Illustr.). Bd. 1-4, Wien, 1876.-1890.

bugarske plemićke porodice Knežević-Parčević, čiji su pojedini članovi mogli imati određene veze sa bugarskim i ugarskim dvorom, te čije su aktivnosti vezane za bugarsku princezu Doroteju u vrijeme njenog sužanjstva na dvoru ugarskog kralja Ludovika I.

Ženidba bana Stjepana II za bugarsku princezu prvi je jasan i pouzdan pokazatelj direktnih veza između dvaju vladajućih dinastija, Kotromanića u Bosni i Šišmana u Bugarskoj. Pomenuti brak bosanskog bana bio je zapravo izraz i garant "saveza" sa bugarskim carem Mihajlom Šišmanom (1323-1330), te ga je stoga potrebno posmatrati u širem političkom kontekstu, naročito u odnosu dvaju zemalja prema Srbiji početkom 14. stoljeća.⁵

Naime, krajem 13. stoljeća srpska ekspanzionistička politika bila je usmjerena u pravcu sjeverne Makedonije, a nastavljena je i za vladavine srpskog kralja Milutina i brata mu "sremskog kralja" Dragutina. Njihove zajedničke vojske sjedinjene na Moravi 1284. godine duboko su prodrijele sve do Svete gore i dalje do same granice Makedonije i Trakije. Neuspješna nastojanja vizantijskih imperatora Mihajla VIII i Andronika II da zaustave prodor srpskih snaga uzrokovana su prvenstveno angažmanom vizantijske vojske u Maloj Aziji što je rezultiralo da se srpsko-vizantijska granica pomjerila daleko na jug čime je Vizantija izgubila gradove: Strumicu, Prosek, Prilep i Ohrid.⁶

Vizantija, pa tako i Bugarska, nisu znale adekvatno odgovoriti na agresivnu srpsku ekspanzionističku politiku, koja je davala rezultate kako na vojnom planu, tako i na polju diplomatije. Značajna diplomatska pobjeda kralja Milutina u odnosu na Vizantiju i Bugarsku ogledala se u tome što je Vizantija zvanično prihvatila srpska osvajanja u Makedoniji, a još važnija je odluka da se srpski kralj Milutin oženi Simonidom, kćerkom vizantijskog cara Andronika II.⁷ Ovakvim stanjem ustvari najviše je bila pogodena Bugarska koja, nakon srpsko-vizantijskih pregovora 1297-1299. godine ne samo da je ostala bez teritorija prema kojem je imala pretenzije u odnosu na vizantijsku vlast u Makedoniji,⁸ već je ostala u potpunosti usamljena i bez mogućnosti da aktivno sudjeluje u događajima oko nje. Nakon propasti bugarskog plana da se jedna bugarska princeza uda za srpskog kralja Milutina i tako "kupi" mir sa ratobornim srpskim kraljem,⁹ a kada je sličan pokušaj dogovora sa vizantijskim dvorom propao nakon što se kralj Milutin oženio kćerkom vizantijskog cara Andronika II, ovakvo stanje stvari prosto je natjeralo bugarski dvor da traži savez u svom daljem okruženju.

⁵ Јелена Мргић-Радојчић, "Повеља бана Стјепана II. Котроманића великом кнезу Гргуру Стјепанићу 1329./1330. године", *Стари српски архив*, књ. 3, Лакташи 2004, 24.

⁶ Христо Матанов, *Югозападните български земи през XIV век*, Наука и изкуство, София 1986, 12

⁷ Исто, 13

⁸ Владимир Ђоровић, *Историја српског народа*, Прва књига, Београд 2001, 55.

⁹ Матанов, *Югозападните български земи*, 13.

Bugarski car Mihajlo Šišman je tokom 1329. i prve polovine 1330. godine činio ozbiljne pripreme za obračun sa Srbima. Prvo je kupio za svoju vojsku tatarske i oset-ske najamnike, a nakon toga počeo je sa traženjem saveza protiv srpskog kralja Stefana Dečanskog.¹⁰ Utvrdio je savez sa Grcima, vlaškim knezom Jovanom Basarabom,¹¹ nakon smrti vizantijskog cara Andronika II sa novim carem Andronikom III, a nekad u prvoj polovini 1329. godine postoje indicije da je takav savez vjerovatno sklopljen i sa Bosnom bana Stjepana koja se počela politički i ekonomski uzdizati.

S druge strane u Bosni, nakon što se uspješno oslobodio pritiska Šubića, ban Stjepan II osmislio je ambiciozan plan osvajanja Zahumlja od srpske vlasti. U tom zapadnom dijelu srpske države odmetnula se plemićka porodica Branivojevića na području od dubrovačkog zaleđa do Neretve, koje se nalazilo u neposrednom susjedstvu bosanskog bana. Ugroženim su se osjećali i Dubrovčani pa su sklopili savez sa banom Stjepanom II, te su udruženim snagama potukli Branivojeviće. Srpski kralj Stefan se u taj rat nije miješao, ali se nije pomirio sa posljedicama kada je uvidio da su Dubrovčani zadržali Ston i da je bosanski ban zaposjeo dolinu Neretve. Uspješno ratovanje protiv Branivojevića donijelo je Bosni znatan dio Huma, čime je Bosna po prvi put izbila na obalu Jadranskog mora i dobila jedan od najviše korištenih puteva iz Primorja u unutrašnjost.¹² Banovo širenje na račun Srbije bilo je veće od zemalja Branivojevića, a nakon što se počeo i u svojoj službenoj tituli nazivati “gospodar humski” bio je izložen rastućem neprijateljstvu Srbije. Ubrzo je uslijedio rat protiv Srbije za koji se sa tačnom sigurnošću ne može govoriti kad je počeo, ali određeni podaci ukazuju da je trajao tokom 1328. i 1329. godine.¹³ Rat Bosne i Srbije u ovom periodu pogodio je Bugarskoj cara Mihajla, koja je upravo tada tražila savez protiv srpskog kralja Stefana.

Na osnovu povelje bana Stjepana II velikom knezu Grguru Stjepaniću 1329/1330. godine,¹⁴ poznato je da je ovaj bosanski velikaš, koji je vjerovatno uživao veliki ugled kod bosanskog bana, predvodio poslanstvo bosanskog vladara na dvoru Mihajla Šišmana u Trnovu. Tamo je u okviru svoje “vjerne službe” imao zadatak da dovede bugarsku princezu, a buduću bosansku banicu iz Bugarske u Bosnu. Sa obzirom da su bračne veze bile odraz političkih odnosa, veliki knez je ovom prilikom vjerovatno odigrao i diplomatsku ulogu. Grgur je ispunio svoju dužnost, te je doveo bugarsku princezu na bosanski dvor kao što nam to i sugerira povelja bana Stjepana 1329./1330. godine riječima: *To mu dasmo za njegovu vjernu službu, tada kada ga poslasmo pred našom*

¹⁰ Ђоровић, *Историја*, I, 55.

¹¹ Сима Ђирковић, *Срби у средњем веку*, Идеа, 2. изд, Београд, 1997, 111.

¹² Сима Ђирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, СКЗ, Београд 1964, 90.

¹³ Ђирковић, *Срби*, 111.

¹⁴ Thallóczy, “Istraživanja”, 406-407

*vlastelom po gospođu moju caru bugarskom, i u tome nam posluži pravo i vjerno.*¹⁵ O poslanstvu Grgura Stjepanića i o vremenu kada je brak bana Stjepana i bugarske princeze sklopljen govore podaci i iz Dubrovačkog arhiva. Tako je 3. juna 1329. godine zabilježeno da je bosanski ban proslavio dolazak svoje mlade,¹⁶ što bi odgovaralo općim prilikama tog vremena. Stoga bi misija velikog kneza bila obavljena barem mjesec dana ranije, s obzirom da je putovanje do Trnova i nazad trajalo više od mjesec dana.¹⁷

S obzirom da smo prethodno govorili o političkom kontekstu sklopljenog braka, sada bi pažnju usmjerili na ličnost bugarske princeze o kojoj nažalost nemamo gotovo nikakvih podataka, pa nam stoga nije poznato čak niti njeno ime. Postoji teorija da se radi o kćerki bugarskog cara Mihajla Šišmana, međutim u našoj se povelji ne kaže čija kćerka je bila banova nevjesta, odnosno nije pouzdano da je u pitanju kćerka bugarskog cara. Naime, iz prvog braka sa srpskom princezom Anom, car Mihajlo nije imao kćerke, a iz drugog braka sa vizantijskom princezom Teodorom imao je kćerku nepoznatog imena, čija je sudbina, poslije 1330. godine nepoznata.¹⁸ Carev brat Belaur nije imao poroda za koji se zna, a careva sestra Keraca Petrica, žena despota Sracimira, imala je dvije kćerke: jedna je Jelena, supruga cara Dušana, a druga je Teodora o kojoj se osim imena ništa ne zna.¹⁹ Sljedeće bi pitanje bilo da li je brak sa bugarskom nevjestom potrajao duže od bitke na Velbuždu 28. juna 1330. godine i da li je iz tog braka bilo djece. Odgovor bi mogao da bude potvrđan, jer dubrovačko Veliko vijeće 7. februara 1333. godine donosi odluku da se banu pošalje poklon u čast rođenja njegovog sina.²⁰ Tačno o kom sinu se radi ne može se tačno odrediti jer je ban Stjepan II imao više sinova o čemu govore i podaci iz Dubrovačkog arhiva gdje se spominju “sinovi i nasljednici”, a to nam sugerira i banova povelja Dubrovniku od 15. februara 1333. godine.²¹

Brak sa bugarskom nevjestom trajao je oko šest godina 1329-1335, a okolnosti koje su dovele do njegovog okončanja nisu nam poznate. Do prekida braka moglo je doći eventualnom smrću banice, a mogao je završiti i usljed promjenjenih političkih okolnosti koje su bana Stjepana II okrenuli od vojno i politički oslabljene Bugarske. Naime nakon poraza bugarske vojske kod Velbužda (Ćustendil) 28. juna 1330. godine Bugarska je u potpunosti poražena. Poslije ove loše sudbine Bugarske, raspao se i savez usmjeren protiv Srbije, a čiji je pokretač bio bugarski car Mihajlo Šišman. Raspad ovog saveza imao je direktne implikacije na politički sklopljen brak između Stjepana II i

¹⁵ Мргић-Радојчић, “Повеља бана Стјепана II. Котроманића”, 24.

¹⁶ *Monumenta Ragusina*, II, Zagrabiae, 1882, 323.

¹⁷ Мргић-Радојчић, “Повеља бана Стјепана II. Котроманића”, 25.

¹⁸ Isto.

¹⁹ Isto.

²⁰ Isto.

²¹ Isto.

bugarske princeze nepoznatog imena. Poznato je da se bosanski ban oženio i po treći put, 1335. godine, sa Jelisavetom, kćerkom kujavskog kneza Kazimira, čime je učvrstio svoj odnos prema ugarskom kralju Karlu Robertu (1302-1342).²²

Bugarska princeza Doroteja,²³ kćerka je vidinskog cara Ivana Stracimira i njegove žene Ane, kćerke vlaškog kneza Nikole, a rođena je oko 1355. godine u Vidinu. Povelja bana Tvrtka izdana u "Ilijinom selu" 8. decembra 1374. godine povodom njegovog vjenčanja sa bugarskom princezom Dorotejom dragocjen nam je izvor koji nam prvi govori o novoj bosanskoj banici i kasnijoj prvoj bosanskoj kraljici, a sadržaj ove povelje nam je poznat zahvaljujući papi Grguru IX. koji je istu potvrdio 31. oktobra 1375. godine.²⁴

Doroteja kao prva bosanska kraljica javlja se i kao svjedok u svečanoj Tvrtkovoju povelji od 10. aprila 1378. godine, a za nas je važniji drugi dio povelje koji je napisan u Trstivnici gdje su dodane zakletve obiju kraljica, majke Jelene i supruge Doroteje. Ova neobično svečana potvrđnica dubrovačkih povlastica sadrži mnoga obećanja bosanskog kralja, a sva obećanja Tvrtka I Dubrovčanima potvrđuje *i s bogodarovannoju mi kraljevstvu materiju, gospoom kira Elenom i s gospom kraticom kira Dorotiom i s izbrannimi vlasteli kraljevstva mi*.²⁵ U povelji je zabilježeno također da su kraljice u Trstivnici položile zakletvu *v crkvi svetago Grgura i s našimi vlasteli*.²⁶ Ova se povelja inače uzima u historiografiji kao dokaz o Tvrtkovu brzom uživljavanju u novi politički život. Ona je naime odraz preuzetih pravnih normi i dvorskog ceremonijala srpskih vladara, pa je tako Tvrtkova majka u novom sjaju morala postati od "počtene gospoe" – "gospođa kira Elena", a njegova žena je sada "gospoja kraljica kira Doroteja".²⁷

Bez izvora danas je teško reći koji su motivi rukovodili Tvrtka u ovoj ženidbi, međutim postoje određeni nagovještaji koji sugerišu da su njegovu odluku uvjetovale ili barem pomogle utjecajne ličnosti van bosanskog dvora. Jedna od takvih značajnih ličnosti mogao bi biti ugarski kralj Ludovik I koji je od 1365. godine uspostavio značajan i gotovo presudan utjecaj kako na bosanskom tako i na bugarskom dvoru, što je bilo u skladu sa njegovim ekspanzionističkim planovima da osigura politički i

²² Isto.

²³ U bugarskoj literaturi osim Doroteja, može se ponegdje pronaći i ime Doroslava (Пламен Павлов, *Търновските царици*, Търново, 2006)

²⁴ *Tabular. vatican. secret. Gregorii XI. Reg. an. V. libr. 286. fol. 186* (Eusebius Fermendžin, *Acta Bosnae potissimum ecclesiastica*, Monumenta spectantia historiam slavorum meridionalium, vol. XXIII, Zagreb, 1892, 40)

²⁵ Franz Miklošić, *Monumenta serbica spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii*, Viennae 1858. (Graz 1964), 186.

²⁶ Isto, 186.

²⁷ Nada Klaić, *Srednjovjekovna Bosna*, Zagreb 1994, 264.

ekonomski monopol nad vladarima na ovom prostoru.²⁸ Naročito je Ludovik I ostavio beskrupulozan i okrutan dojam na bugarski dvor i članove bugarske kraljevske porodice, među kojima i na bugarsku princezu Doroteju. Naime, Ludovik I je prvo od bugarskog cara Ivana Stracimira tražio da prizna vazalni odnos prema Ugarskoj, a nakon što je dobio negativan odgovor iz Bugarske, počeo je sa pripremama za njeno osvajanje. Ugarska vojska je 1. maja 1365. godine došla do Vidina, a već sljedećeg dana zauzeta je bugarska prijestolnica.²⁹

Ivan Stracimir je zajedno sa porodicom odveden iz prijestolnice i zatvoren u tamnicu Humnik u Slavoniji.³⁰ Vjeruje se da je bugarski car ostao četiri godine zadržan, te je 1370. godine vraćen na prijestolje kao ugarski vazal, a zauzvrat je bio prinuđen ostaviti svoje kćeri na ugarskom dvoru kao garanciju njegove vjernosti i odanosti ugarskom kralju. Orbini spominje da je Doroteja postala neka vrsta dvorske dame (*damigella*) ugarske kraljice i da je Tvrtko bio upozoren na nju s te strane. Nije do kraja jasno koja je kraljica skrenula bosanskom banu pažnju na bugarsku princezu, tj. da li se radilo o kraljici Elizabeti, majci Ludovika I, ili kraljici Elizabeti, ženi pomenutog kralja. Vjerovatnija je pretpostavka da se ipak radilo o supruzi Ludovika I, kraljici Elizabeti koja je bila mnogo bliža bosanskom dvoru zbog činjenice da je i sama iz dinastije Kotromanića. S obzirom da je Doroteja bila dvorjanka kraljice Elizabete na ugarskom dvoru, nije isključena mogućnost da je ugarska kraljica posredovala kod kralja Ludovika da se Doroteja pusti iz sužanjstva, te da postane žena bosanskog bana Tvrtka. Svakako je ženidba Tvrtka I za ovu bugarsku princezu odgovarala i kralju Ludoviku I koji bi na taj način ostvario tješnju vezu i kontrolu nad ovim često nestabilnim prostorom nad kojim je imao političke i ekonomske interese. Ipak, ideja o ženidbi sa Dorotejom mogla je doći vrlo lako i od samog Tvrtka, koji bi na taj način stvorio jedan prijateljski front, koji bi obuhvatao Bosnu, Srbiju i Bugarsku, što nije bila nimalo zanemariva stvar, pogotovu u vrijeme kada je takav savez bio neophodan budući je s istoka nadirao jedan opasan neprijatelj, moćna osmanska imperija. Čak i u odnosu prema Ugarskoj državi ovaj zajednički front mogao je samo biti od koristi. I Stracimir i Tvrtko postali su 1365. godine vazali Ludovika I samo iz nužde, a ujedinjeni jakom prijateljskom i rodbinskom vezom

²⁸ Podložnost bosanskog bana Tvrtka prema ugarskom kralju Ludoviku I poslije pobune vlastele 1365/1366. u Bosni bila je neupitna. Pomoć koju mu je tada pružio ugarski kralj, za bosanskog bana je značila jedan novi, gotovo vazalni odnos, koji se u potpunosti razlikovao od onog odnosa koji je ban imao u periodu 1363-1365. kada se Bosna nakon pobjeda nad ugarskom vojskom mogla smatrati gotovo samostalnom. Do ovakvog zaključka možemo doći prostom usporedbom titule bosanskog bana iz 1363. godine koja je glasila "božjom milošću ban čitave Bosne" sa onom iz 1366. godine "božjom gospodina našeg Ludovika kralja milošću ban Bosne", koja govori sama za sebe.

²⁹ *История на България от Блазиус Клайнер, съставена в 1761 г.*, Българска Академия на Науките, Институт по история, София 1977, 133.

³⁰ Isto, 134.

oni su mogli i u tom odnosu dobiti slobodniji zamah i po potrebi jednog dana, bez mnogo opasnosti, biti riješeni svih neprijatnih obaveza prema Ugarskoj. Rad na što tješnjem prijateljstvu između ovih slavenskih država mogao je biti samo od koristi, a vjerovatno je ta ženidba s kćerkom jednog cara trebala Tvrtku i radi ličnog prestiža.

U puštanju bugarske princeze iz sužanjstva možda je učestvovao bugarski plemić rodом iz Bosne, Andrija Parčević. Prema hronici grofa Julijana Pejačevića, Parčija je imao dvojicu sinova: Nikolu Parčevića-Kneževića i Andriju Parčevića-Kneževića,³¹ koji su aktivno učestvovali u političkom životu Bugarske. Tako je Nikola učestvovao u bici kod Černomena 26. septembra 1371. godine protiv Osmanlija, a zabilježeno je da je Parčijin mlađi sin Andrija neko vrijeme bio i poslanik u jednoj "izrazito važnoj diplomatskoj misiji" na ugarskom dvoru Ludovika I gdje ga je kao svog ambasadora poslao lično bugarski car Ivan Stracimir.³² Postoje indicije da je Andrijina misija na dvoru ugarskog kralja bila usko povezana sa pokušajem bugarskog cara da oslobodi svoju kćerku Doroteju iz sužanjstva, nakon što je primio vijest da mu je druga kćerka umrla na ugarskom dvoru. Naime, sin Parčije Kneževića, Andrija Parčević-Knežević je vjerovatno želio iskoristiti svoje bosansko porijeklo i trenutni položaj na bugarskom dvoru kako bi isposlovao njeno puštanje iz sužanjstva. Rezultati misije Andrije Parčevića vidljivi su nekoliko godina poslije u vidu kompromisa kada je Doroteja napustila ugarski dvor, ali se nije vratila u Bugarsku ocu, već je ugarski kralj Ludovik I ugovorio da ona ode u Bosnu i da se tamo 1374. godine uda za bosanskog bana Tvrtka.³³

Organizaciju vjenčanja preuzela je na sebe majka bana Tvrtka, Jelena koja je željela da ono prođe što veličanstvenije. Tako je zabilježeno da je poslala 16. novembra 1374. godine poziv Splitsanima da prisustvuju slavlju, a jednake pozive mora da je poslala na sve strane.³⁴ Tom prilikom ban se već bio izmirio sa svojim bratom Vukom, koji je zajedno s majkom prisustvovao vjenčanju i svadbi. Tako je dana 8. decembra 1374. godine, u prisustvu majke Jelene, brata Vuka, bosanskih velikaša i poslanika susjednih zemalja i gradova obavljeno svečano vjenčanje bana Tvrtka,

³¹ Izvjesni Andrija Knežević se pominje u Fojničkom grbovniku, te da je 1370. godine bio u dvorskoj službi bana Tvrtka. Indikativno je da grb Kneževića u Fojničkom grbovniku odgovara grbu bugarskih Kneževića u hronici grofa Pejačevića.

³² Славко Димитров Григоров, *Георги Пеячевич и родът Кнежевич - Парчевич.*, Полимона, 2008, 81

³³ U hronici grofa Julijana dalje se navodi da je stariji Parčijin sin Nikola I zbog rastuće osmanske opasnosti i pritiska bio prinuđen da se preseli iz zamka Kneže u sami grad Čiprovec. On je imao sina Petra, a ovaj pak sina Nikolu II koji je ime dobio po djedu. Dalje se navodi da je Nikola II učestvovao u pohodima ugarskog kralja Sigismunda protiv Osmanlija i da je imao sina Giona, koji je pak imao četvoricu sinova: Ivana, Dimitrija, Stefana i Tomu. Tako prema hronici poznate bugarske plemićke porodice: Парчевич, Пеячевич, Кнежевич и Томагионович vode svoje staro porijeklo iz srednjovjekovne Bosne. Isto, 84.

³⁴ Marko Perojević, "Ban Stjepan Tvrtko", u: *Povijest Bosne i Hercegovine od najstarijih vremena do godine 1463*, 2. Izdanje, HKD Napredak, Sarajevo, 1991, 310.

a Dubrovčani izvještavaju da je ono bilo lijepo i svečano.³⁵ Izvori nam nažalost ne sugeriraju da li je na vjenčanju i svadbi bilo poslanstvo sa bugarskog dvora.

Tako je Doroteja prošla jedan dinamičan put od privilegovanog statusa bugarske princeze (1355-1365) preko nezavidnog položaja zatvorenice u tamnici Humnik u Slavoniji (1365-1369) i taoca na ugarskom dvoru kralja Ludovika I (1369-1374) pa sve do ponovnog uzdizanja do statusa prve bosanske kraljice (1374-1390) u državi koja se ubrzano razvijala na političkom, ekonomskom i kulturnom planu uz ambicioznu suverena koji se putem ove ženidbe povezo sa širim regionalnim okruženjem.

Zaključna razmatranja

Neznatan broj izvora i relevantnih historiografskih radova koji su interpretirali međusobni odnos Bosne i Bugarske u srednjem vijeku na primjeru ženidbenih i dinastičkih veza upućuje na potrebu aktualiziranja ovog problema pravilnim intepretiranjem poznatih činjenica i fragmenata, te stavljanjem istih u širi historijski kontekst. U radu se koristila dostupna literatura kako domaćih, tako i bugarskih historičara, čime se uz sveobuhvatnu kritičku revalorizaciju postojećih historiografskih dostignuća, pokušao ponuditi novi okvir tumačenja odnosa Bosne i Bugarske u srednjem vijeku na temelju istraživanja vezanih za ulogu i položaj bugarskih nevjesta prije i nakon njihovog dolaska na bosanski dvor.

Ženidba bosanskog bana Stjepana II za bugarsku princezu nepoznatog imena u ljeto 1329, godine prvi je pouzdan pokazatelj direktnih veza između bugarskog i bosanskog dvora. Pomenuti brak bio je zapravo izraz i garant "saveza" sa bugarskim carem Mihajlom Šišmanom, te je u radu posmatran u odnosu dvaju zemalja prema Srbiji početkom 14. stoljeća. Na osnovu povelje bana Stjepana II iz 1329/1330, nažalost nismo mogli ništa reći o identitetu bugarske princeze, pa nam je čak zagonetno i njeno ime. Brak sa bugarskom nevjestom trajao je oko šest godina 1329-1335, a nije do kraja jasno da li je završen usljed promjenjenih političkih okolnosti koje su bana Stjepana II okrenuli od vojno i politički oslabljene Bugarske ili je do okončanja braka dovela iznenadna smrt bugarske nevjestice.

Politički trougao između Bosne, Bugarske i Ugarske čini se da je bio ključan u zaključivanju braka između bana Tvrtka i princeze Doroteje 1374. godine. U tome su, po svemu sudeći, značajnu ulogu odigrali ugarska kraljica Elizabeta Kotromanić i možda jedan bugarski plemić rodom iz Bosne, Andrija Parčević Knežević koga je još u vrijeme Dorotejinog zatočeništva, na ugarski dvor kao svog ambasadora poslao lično bugarski car Ivan Stracimir u vezi jedne "izrazito važne diplomatske misije". Tako je Doroteja prije dolaska u Bosnu prošla jedan nesvakidašnji put od privilegovanog statusa bugarske princeze, preko nezavidnog položaja zatvorenice u tamnici Humnik u Slavoniji i taoca na ugarskom dvoru kralja Ludovika I pa sve do ponovnog uzdizanja do statusa prve bosanske kraljice.

³⁵ Isto.

Amer Dardagan

Bulgarian Princesses on the Bosnian Court with special regard to Queen Doroteja

Summary

Several sources and relevant historiographic articles that interpreted the relationship between Bosnia and Bulgaria in Middle Ages from the aspect of marital and dynastic connections indicate the need of updating this problem by proper interpretations of familiar facts and fragments and placing them in a broader historical context. In this paper, we used available domestic literature but also consulted the works of Bulgarian historians. Through the revalorization of the existing achievements of historiography, we attempted to offer a new framework for the analysis of relations between Bosnia and Bulgaria in Middle Ages on grounds of research linked to the role and position of Bulgarian brides before and after their arrival to the Bosnian court.

The marriage of Bosnian Ban Stjepan II with the Bulgarian Princess of an unknown name in the summer of 1329 is the first certain indicator of direct relations between the Bulgarian and Bosnian court. The mentioned marriage was actually an expression and a guarantee for the “alliance” with the Bulgarian Emperor Michael Shishman, and therefore the author considers it within the context of the relation of these two countries towards Serbia at the beginning of the 14th century. On the basis of the charter of Ban Stjepan II from 1329/1330, we unfortunately could not say anything about the identity of the Bulgarian Princess and therefore even her name remains undisclosed. The marriage with the Bulgarian bride lasted for six years (1329-1335), and it is not clear whether it was ended due to the change of political circumstances which turned Ban Stjepan II away from the military weakened Bulgarian state or was the marriage ended by the sudden death of the Bulgarian bride.

The political triangle between Bosnia, Bulgaria and Hungary seems to have been crucial for the marital bond between Ban Tvrtko and Princess Doroteja in 1374. A significant role in this was assumed by Elizabeth Kotromanić, and probably also by a nobleman of Bosnian origins, Andrija Pačević Knežević, who was at the time of Doroteja’s captivity sent personally by the Bulgarian Emperor Ivan Stracimir as his ambassador to the Hungarian court because of an “extremely important diplomatic mission”. In this way, before her arrival in Bosnia, Doroteja passed an unusual path from the privileged status of a Bulgarian Princess to the non-envious position in the dungeon of Humnik in Slavonija and a hostage on the court of the Hungarian King Louis I to her re-elevation to the status of the first Bosnian Queen.